

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд на тема:

ДИНАМИКА В ОВЛАДЯВАНЕТО НА ПИСМЕНАТА РЕЧ ПРИ УЧЕНИЦИ С ЛЕКА УМСТВЕНА ИЗОСТАНАЛОСТ

докторант: **Виктория Кирилова Ценова**

за присъждане на образователна и научна степен „доктор”

област на висше образование: 1. Педагогически науки

Професионално направление 1.2. Педагогика

Докторска програма: **Специална педагогика**

Научен ръководител: *проф. д-р Катерина Караджова,*

Рецензент: *доц. д-р Емилия Евгениева*

1. Актуалност на проблема

Темата на настоящата разработка е посветена на конкретен проблем от процеса на обучение и приобщаване на учениците с лека умствена изостаналост в общообразователното училище. В забързаната съвременност образователната политика и философия се опитват да отговорят на непрекъснато променящите се обществени потребности. В резултат на това изследователите обръща все по-голямо внимание на общите, глобални процеси и някак встрани остават частнонаучните. В този смисъл представената дисертационна разработка прави своя принос по посока на особеностите в обучението по писане на ученици с лека умствена изостаналост.

Ограмотяването в условията на дигиталната среда на живот се променя. На този фон ограмотяването на ученици с проблеми в развитието също се променя и непрекъснато трябва да се наблюдава, измерва и верифицира актуалното състояние на процеса.

2. Общо представяне на получените материали

Представените по конкурса документи съдържат: CV, дисертация и автореферат, публикации, заповед за зачисляване и заповед за отчисляване.

3. Кратки биографични данни

Представената автобиография от Виктория Ценова дава основание да считам, че разработеното дисертационно изследване е продукт от постигнатия от нея образователен профил и професионална реализация. Цялостното ѝ образование е в сферата на специалната педагогика – бакалавър по Специална педагогика, магистър по Специална педагогика, докторска програма по Специална педагогика. Можем да считаме, че представената дисертационна разработка е предмет на мотивиран избор и демонстрира целенасочените професионални търсения на докторантката.

4. Съдържание на дисертационния труд

Дисертационният труд се състои от увод, три части, дискусия и изводи, обобщение и заключение, литература и приложения. Общият обем на дисертацията е 170 страници, фактическия 159, от които на 9 страници е описана използваната литература – 147 източника. В рамките на изложението са включени 63 таблици и 23 диаграми. В приложението са представени дидактични материали и артефакти използвани по време на изследването.

В структурно отношение частите обхващат основните аспекти на изследването - теоретична постановка на проблема, изследователска програма и анализ на получените данни. Текстовото съотношението между частите е балансирано и следва логиката на етапите на изследването.

4.1. Уводът на дисертацията поставя концепцията на проблема. Още тук докторантката заявява, че темата е „загубилата своята научна и практическа значимост“. Остро поставя няколко въпроса, свързани с практиката, които нямат реален отговор. Вместо това се използва методика, която не е проверена в новите условия на интегриране на деца и ученици със специални образователни потребности.

4.2. Първата част на дисертацията поставя на разглеждане основни теоретични постановки за умствената изостаналост и писмената реч.

4.2.1. Умствената изостаналост е разгледана в седем параграфа по отношение на: психично развитие, дефиниране, развитие на концепцията за приобщаване на умствено изостанали деца в общообразователна среда, етиология, категории деца с умствена

изостаналост, психолого-педагогически характеристики на езика и речта на умствено изостаналите деца. Подходът към теоретичния обзор е класически и отговоря на заявената в увода позиция, че проблемите не са разработвани в последните години у нас. В направения теоретичен обзор мога да отбележа следните предимства:

- Направен е преглед на литературни източници от достатъчно дълъг период от време.
- Направено е структурирано четене, което е подчинено на темата на дисертацията. Това дава възможност да се проследят базисните тенденции по седемте отправни точки, както и да се намери връзката им с темата на дисертацията.
- Направен е критичен анализ на някои от наблюдаваните особености на проблема, свързан с обучението на ученици с лека умствена изостаналост. Направен е опит за изясняване на терминологични постановки, чрез което да се зададе по-добър регламент на разработената изследователска програма.

4.2.2. Вторият параграф от теоретичната постановка е посветен на проблемите на писмената реч. В стегнат порядък е направен обзор на същността, процеса на овладяване, видовете нарушения в писмената реч и всичко това отнесено към проблемите на ограмотяването на учениците с лека умствена изостаналост.

- Критичният анализ, който е направен при прегледа на теоретичната литература, е станал успешна основа за изграждане и реализиране на изследователската програма на докторантката.

4.3. Втора част. Програма на изследването.

Изследването е проведено с добре разработена изследователска батерия. Структурата на емпиричното изследване отговаря на изискванията за дисертационна разработка. Формулираните пет хипотези и пет цели са подкрепени от съответна система от изследователски задачи. Това е нов подход при структуриране на изследване и добре

систематизира и представя взаимодействието между изследователската програма и теоретичната част, както и последващия анализ на данните.

Това, което прави впечатление в дисертацията е:

- Прецизираната възраст на учениците с интелектуална недостатъчност в първа експериментална група.
- Мотивираният подбор на втора експериментална група.
- Разработеният подробен изследователски инструмент, чрез който се проследява формирането на умения за четене и писане, представен в отделен параграф – методика на изследването: проверка на фонематичните възприятия, фонеман анализ, проверка на четенето, проверка на писането. Планираната емпирия е с широк профил, така както това е заявено във формулираните цели и хипотези.
- Описанието на процедурите на изследването е подробно и системно представено. Това в значителна степен улеснява проследяването на получените данни и правенето на анализа им.
- Създадената структура за наблюдение на критериите спрямо факторите.

4.3. В трета част са представени данните от изследването.

Направеният анализ представя интересни зависимости.

- Изведеният на преден план експеримент, в който се сравняват нарушенията в писмената реч на две групи – ученици с лека умствена изостаналост и ученици с дислексия прави сам по себе си резултата интересен.
- Намерените зависимости показват значими тенденции, които са от изключително важни за практиката.
- Очертаните зависимост между отклоненията, които се наблюдават на фонематично и фонетично ниво дават основание за последващи сериозни изследвания.
- При анализа на резултатите са изведени съществени изводи за четене, разбиране при четене, различни писмени дейности. Това в значителна степен обогатява предварително планираните цели и хипотези на изследването.
- Очертани са основни различия в спецификата на ученето на ученици с лека умствена изостаналост и с дислексия, което отваря много голяма тема за

практиката и методите, които се използват по време на обучението в общообразователните класове.

- Прецизирането на възрастови различия на изследваните лица показва и друга динамика, с която се усвоява писмената реч и вероятните възможности за коригиране на дадени проблеми в усвояването.

5. Научни приноси

Формулираните научни приноси отговарят на дисертационното изследване. Зададени са трите етапа на развитие на дисертационния проблем – теоретичен, изследователски и аналитичен. За всеки от тях е открит принос. Това демонстрира добра изследователска дисциплина и умение за структурирано мислене. Но доколкото получените резултати добре очертават определени зависимости, които са важни за практиката, бих препоръчала третият принос да бъде разширен, за да се детайлизират възможностите за разработване на нови методики.

6. Препоръки и критични бележки

Качеството на проведеното изследване ми дава основание да препоръчам на Виктория Ценова да обогати теоретичното проучване спрямо нормативната уредба на обучението по български език, за да може да предложи по-пълнен пакет от препоръки към практиката.

В следващи публикации, ако не се налага, да избягва синонимното използване на някои от термините.

В приносите може да намери място фактът, че с данните се верифицира влиянието на промените върху процеса на обучение.

В заключението да се зададат фактите, които водят от една страна ограничението на изследването, тъй като е направено в години на преход в системата на образование, а от друга, да се даде основание за бъдещ анализ на данните, тъй като между тях има такива, които са независими .

7. Публикации по темата на дисертацията.

Представените в комплекта документи публикации са по темата на дисертацията и отговарят на изискванията.

7. Автореферат.

Съдържанието на автореферата отговаря на необходимите изисквания. Представя обективна картина на целия процес на изследването и адекватно отразява най-значимите моменти от дисертационния труд.

8. Заключение

Представеното в дисертационния труд изследване е на необходимото научно равнище, без претенциите да бъде изключително постижение.

Смятам, че дисертационният труд отговаря на всички изисквания за подобен род научни разработки. На тези основания и предвид общото положително впечатление от компетенциите на докторанта с професионална убеденост предлагам на уважаемите членове на Специализираното научно жури да дадат своя положителен вот за придобиване на образователната и научна степен "доктор" на **Виктория Ценова**

14.09.2020

Рецензент: _____

Доц. д-р Емилия Евгениева